

ASPECTE PRIVIND VOCABULARUL SOCIAL-ECONOMIC ȘI POLITIC ÎN ZONA DE GRANIȚĂ NĂSAUDEANĂ

Ioan Lumperdean

Apariția în 1929, la Strasbourg, prin strădaniile lui Lucien Febvre și Marc Bloc a revistei „Annales d'histoire économique et sociale“ a deschis calea afirmării unei noi concepții și metodologii de investigare și reconstituire a trecutului istoric.¹ Reacționând împotriva istoriei evenimentiale, care înceta să mai fie „coloana vertebrală a istoriei“² școala de la „Annales“ era preocupată de reconstituirea trecutului, prin apelul stăruitor la datele oferite de antropologie, sociologie, psihologie socială, economie, geografie și demografie. În același timp în locul istoriei axată și orientată spre cercetarea elitelor și a personalităților, Marc Bloc propunea o altă istorie în care **obiectul istorie** era în primul rând **omul**: „Mai bine spus: oamenii. În locul singularului favorabil abstractizării, folosim mai degrabă pluralul — modul cel mai gramatical al relativității — care conține unei științe a diversității“³.

După al doilea război mondial, părțile deschise de Lucien Febvre și Marc Bloc în istoria social-economică și instituțională, cât și în domeniul istoriei-mentalităților, vor fi adâncite de generația a doua de istorici aparținând școlii de la „Annales“: Fernand Braudel, Vilar, Ernest Labrousse, Moraze. Noul titlu dat revistei: „Annales. Économies. Sociétés. Civilisation“ accentua deschiderile spre istoria globală a civilizației. Istoria este privită din perspectiva celor trei ritmuri ale duratei enunțată de Fernand Braudel: **microistoria** înscrisă în **timpul scurt** care împreună cu is-

toria conjuncturală de ritm mai «larg și mai lent» se încadrau în **istoria structurală** sau de lungă durată ce se referă la secole întregi“⁴.

În această ambianță, încă din perioada interbelică, dar mai ales după ce de-a doua conflagrație mondială Lucien Febvre invită lingviști **spre un fertil dialog cu istoricii** în vederea cercetării inventarului semantic al diferitelor epocii istorice. Inițiativele au fost continuate de Alphonse Dupront, Régine Robin, Jacques Le Goff și alții⁵. De reținut însă opiniile exprimate de George Duby, care reliefând rolul important al limbajului în exprimarea și explicarea mentalului colectiv afirma următoarele: „Cum să păstrunzi în conștiința oamenilor dintr-un anumit mediu, cum să le explici conduita, relațiile pe care le întrețin, cum să izbutești a privi lumea și a-i privi pe ceilalți cu proprii lor ochi, fără a le cunoaște temeinic **vocabularul** sau mai de grabă **vocabularele** (subl. ns.) căci adesea oamenii utilizează mai multe, adaptate diverselor grupuri în care se înserează“⁶. Același istoric consideră că atitudinile mentale pot fi abordate și din perspectiva celor trei cadențe temporale propuse de Fernand Braudel⁷.

Influențată încă din perioada interbelică, dar și după aceea de școala și spiritul „Annalelor“, istoriografia românească⁸ a investigat, chiar dacă relativ timid, vocabularul social-economic, științific și politic⁹ din perioada de tranziție și de așezare a

societății românești pe baze moderne. Inițiativele românești au fost benefic influențate de cercetările unor specialiști străini în romanistică¹⁰, iar studierea predilectă a universului lingvistic din anumite spații și medii românești — ca cele din Banat și Scheii Prașovului¹¹ — au adâncit problematica în discuție și au demonstrat îndubitabil, că evenimentele, fenomenele, transformările și metamorfozele ce au loc în societate se resfrâng și influențează nemijlocit lexicul și comportamentul lingvistic al oamenilor. „Orice eveniment istoric de mare importanță — aprecia un reputat specialist în domeniu — se resfrânge în mod nemijlocit asupra lexicului social — politic al limbii poporului respectiv. Orice practică socială nouă produce noțiuni noi, cuvinte noi”¹².

Ancheta noastră privind vocabularul social-economic și politic din zona de graniță năsăudeană se situează în prelungirea acestor demersuri. Cronologic problematica abordată are în vedere, în primul rând anii 1762-1851, când a funcționat Regimentul II de graniță de la Năsăud. (Desigur aceste limite cronologice nu sunt privite cu rigiditate, iar depășirea lor nu poate decât să întregască problematica în discuție). În această perioadă transformările și modificările care au loc în zona Bistriței și Năsăudului, ca urmare a hotărârii Curții din Viena, de-a organiza Regimentul II de granițar sunt **resimțite afectiv** de locuitorii din acest perimetru geografic. Aceasta declanșează totodată o reacție firească în comportamentul verbal, producând importante mutații în lexicul lor cotidian. Procesul este sincron cu înaintarea frontierei Luminilor, cu difuzarea lor pe **orizontală** în spațiul central sud-est european și românesc și apoi pe **verticală** prin difuzarea unor idei — forță, a unor idei — directoare, tot mai insistent, tot mai profund spre

masele populare¹³. Asistăm astfel la o renovare a structurilor autohtone, tradiționale, paralel cu asimilarea ideilor novatoare, europene, care dislocă — la fel ca și-n alte părți ale continentului — obscuritatea și ignoranța, deschizând drum drept și ireversibil luminii și cunoașterii. Sensibilitatea și admirația pentru tot ceea ce este european sporește și pe bună dreptate **Europa** este socotită „podoaba lumii”,¹⁴ iar secolul al XVIII-lea „un secol prea luminat”¹⁵.

Mutațiile economico-sociale, politice, naționale, precum și cele de conștiință, care anunțau și-n spațiul românesc un spirit novator se îmbină cu **procesul de transformare și unificare a limbii române** (prin introducerea unor norme gramaticale general — valabile, prin statuirea unei ortografii unitare, în vederea atenuării diferențierilor provinciale), cu **procesul de îmbogățire a fondului lexical** (prin acceptarea și preluarea unor termeni care simbolizează noile realități economico-sociale, politice și administrative și totodată exprimau năzuințele sociale și naționale ale românilor). Principalele canale prin care noua terminologie se revarsă spre marea masă a poporului sunt în Transilvania : actele tipărite în limba română, circularele bisericesti și ale administrației, actele școlare, memoriile politice, lucrările reprezentanților Școlii Ardelene.¹⁶

În zona Bistriței și Năsăudului încă înainte de înființarea graniței militare, populația românească era familiarizată cu terminologia din actele emise de Curtea din Viena, Guvernul transilvan și Magistratul bistrițean. După înființarea Regimentului II de graniță numeroasele circulare, ordonanțe și regulamentele emise de comandantul militar de la Năsăud, precum și documentele ecleziastice trimise de protopopiatul și mai apoi de vicariatul Rodnei, tuturor parohiilor.

lor aflate sub jurisdicția sa, circulare bisericești care erau citite săptămânal în biserică, au influențat lexicul românesc din nord-estul Transilvaniei.

Factorii social-culturali care au înrăurit însă decisiv lexicul cotidian al locuitorilor din districtul năsăudean au fost școala și cartea. De la 1766 și până în 1826 s-au înființat succesiv în toate cele 44 de localități de pe teritoriul Regimentului II de graniță așa-numitele școli triviale având ca bază pentru studiu : citirea, scrierea și aritmetica. În 1770 a luat ființă la Năsăud Școala latină — germană, numită mai târziu, Școala normală superioară, iar în 1784, se deschidea, tot la Năsăud, în urma deciziei din 23 februarie 1782 a împăratului Iosif al II-lea, Institutul de creștere militară. În 1826 s-a înființat pentru fiicele de grăniceri Școala de fete de la Năsăud. Limba de predare era în toate școlile triviale limba română, iar în celelalte primatul era deținut de limba germană, fără a se neglija însă studiul limbii române sau al unor discipline în această limbă. Programele școlare indicau : obligativitatea studierii gramaticii limbilor germană și română, vocabularul sau cuvintele germane și române, citirea și traducerea din limba germană în română cu aplicarea regulilor gramaticale, caligrafie, aritmetică, istoria și geografia Transilvaniei, istoria universală, științele naturii, religie și istorie biblică. Alături de acestea se adaugă orele pentru însușirea obligațiilor față de patrie și împărat, pentru cunoașterea regulamentelor militare, orele pentru învățarea unor sfaturi practice de educație sanitară, de economie și gospodărie casnică, precum și cele destinate instrucției militare.¹⁷

În zona Bistriței și Năsăudului a circulat în secolul al XVIII-lea, o bogată literatură europeană de factură

iluministă. Întâlnim aici lucrări semnate de Hugo Gratius : *De jure belli ac pacis* (1680) ; I.G. Heineccius, *Elementa iuris civilis* (1777). *Praelectiones academicae* (1742). Chr. Wolf. *Compendium elementorum mathematicos universae* (1763) ; Montesquien *Werk vom Geist der Gasetze* (1786) ; Fr. Cr. Baumeister, *Elementa philosophie recentioris* (1771), *Institutiones philosophiae rationalis* (1776) ; J.J. Rousseau, *Der gesellschaftliche Vertrag oder din Grundregeln des allgemeinen Staatsrechts* (1763) ; Voltaire, „*La Henriade*“ (1766), *Anti-Machiavel* (1741), *Der unwissende Philosophi* (1785) ; S. Cr. Holmann, *Philosophiae naturalis primae lineae* (1765) ; L.Ph. Thümig. *Institutiones philozopiae Wolfianae* (1729), *Treite d'éducation* (1749) ; Herder, *Ideen zur Philosophie der Gaschichte der Menschheit* (1790).¹⁸ Literatura omiletică¹⁹, cărțile de învățătură economică²⁰ și mai ales circulația lucrării lui Petru Maior : *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*,²¹ la care trebuie să adăugăm insistențele — în prima jumătate a secolului al XIX-lea — pentru formarea unei biblioteci²² (unde erau depozitate cărți tipărite în întreg spațiul românesc, precum și primele publicații românești din Transilvania și Principate) sunt alte mărturii ale răspândirii culturii în rândul românilor nord-transilvăneni și a posibilităților însușirii de către aceștia a unei terminologii novatoare în deplina consonanță cu noile idei directoare ale epocii Luminilor, cu aspirații spre modern ale societății românești.

Realitățile economice, politiconationale și militare precum și mișcările și conflictele sociale care le întâlnim în teritoriul bistrițean și năsăudean în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a celui următor, au generat un limbaj specific și s-au răsfrânt nemijlocit asupra lexicului curent utilizat în această arie teritorial-

geografică. Termenii social-economici și politici oscilează și sunt adepții epocii de tranziție de la medievalism la iluminism și redau imaginea aspirațiilor locale îmbinate cu cele transilvănene și general-naționale.

Terminologia economică, mai puțin receptivă la nou, uneori chiar arhaică, mai puțin spectaculoasă în comparație cu cea social-politică și națională²³, reliefează activitățile cotidiene din domeniile agriculturii, păstoritului, pescuitului și vânătorii, meșteșugurilor, mineritului și comerțului. Termenii referitori la activitățile agrar-pastorale²⁴ sunt în cea mai mare parte aceiași ca și-n alte zone ale spațiului românesc, datorită: unității limbii române, a vechimii și continuității acestor ocupații, a legăturilor dintre românii de pe cele două versante ale Carpaților.

Fiziocrați prin excelență, austriecii au văzut în agricultură singura ramură productivă în care se crează avuția. De aceea au fost permanenți preocupați de îmbunătățirea stării sociale a țăranilor, de îmbunătățirea muncii în agricultură prin introducerea de noi soiuri de plante și rase de animale. „Agricultura merge paralel cu cultura unui popor. De aceea una față de alta nu se poate concepe și nici nu este posibilă“ se afirmă într-un **Calendar al muncilor gospodărești** la Emis de Comandament militar de la Năsăud în 1818. Cultivarea pământului este o cinste și o onoare, de aceea „un agricultor silitor poate fi mândru de ocupația sa și el merită înalta stimă a tuturor celorlalte stări sociale“.²⁵ Pământul văzut din perspectiva părintelui fiziocratismului — Fr. Quesnay — ca „unic izvor al avuției“²⁶ este considerat, în aceiași documente: „mama noastră“ care „se poartă în mod vitreg față de gospodarii leneși, fiindcă pe ogoarele și pe râurile lor va produce numai spini și scai, dacă aceștia nu-i vor da mâi-

nile lor muncitoare“²⁷.

În textul aceluiași document se vorbește de „diferitele ramuri ale economiei“,²⁸ în timp ce în alte izvoare din prima jumătate a secolului al XIX-lea se vorbește despre „economia de casă și câmp, știința forestieră și pomicultura, atât în teorie cât și în practică“. Cuvântul **economie** este asociat cu alți termeni ca: **adunările economice sătești, comisiile și consultările economice, instrucția economică**²⁹.

În lexicul social-economic și juridic din districtul grăniceresc năsăudean întâlnim foarte clar exprimată **ideea de proprietate**, textele amintind mereu — în conflictele cu Magistratul bistrițean — de „pământul nostru“,³⁰ de „bunurile pe care ni le-am câștigat mai înainte cu sudoare cruntă, munții, pădurile, livezile și câmpiile care de când își aduc aminte oamenii au fost ale noastre și le-am stăpânit în pace...“³¹. În virtutea dreptului istoric și a celui natural, dreptul de proprietate este garantat prin mărturia „oamenilor buni“ de „bătrânii satelor“, de „strămoșii noștri“. Apelul și accentuarea prin repetări a termenilor respectivi este făcut conștient în scopul legitimării unei stări de drept „de când își aduc oamenii aminte...“. Instituția **oamenilor buni și bătrâni** care este permanent amintită, juca încă un rol important în organizarea socială a locuitorilor din ținutul năsăudean. Limbajul documentelor ne confirmă pe deplin acest lucru. Astfel în 1810 preotul Vasile Moisiu din Rodna (Șanț) se sfătuia în legătură cu o „căsătorie în spiță oprită“ cu „bătrânii satului“³². În 1851, după desființarea graniței năsăudeane, vicarul Macedon Pop, propunea ca la întâlnirile cu reprezentanții guvernului pentru hotărârea soartei proprietăților și fondurilor bănești ale grănicerilor să participe din fiecare sat „câte doi bătrâni

... cei mai cu minte ... care au experiență, știință și încrederea poporului³³. Perceperea vechii organizări obștești și prezența vie în limbajul și mentalul individual și colectiv a acestor stări de lucruri este dovedită și de alți termeni ca : **ogor, grădină, râț, fânețe, vatra și hotarul satului**, precum și de toponimicele : **Leș** (apă și sat), **Runcul-Salvei, Runcul-Sângerilor, Runcul-Tunzărilor** (din latinescul **runcus** care înseamnă loc despădurit prin curățură pentru a fi cultivat sau folosit ca pășune), **Josenii și Susenii Bârgăului** (desemnând **matca** sau **vatra satului vechi și pe cel nou**)³⁴. Avem de-a face, în fapt cu acea **istorie de lungă durată** propusă de George Duby³⁵, după modelul braudelian și istoriei mentalităților, prin care putem detecta și în cazul românilor din nord-estul Transilvaniei sensibilități mentale profund cimentate, durabile și perene.

Mișcările sociale din zona Bistriței și Năsăudului precum și reverberațiile celor transilvănene au marcat mentalul colectiv țărănesc și au influențat vocabularul uzitat în astfel de situații. Ștefan Cute, conducătorul răscoalei de la 1761 împotriva Magistratului bistrițean, reactualizează cuvântul **voievod**. În ordinele pe care le dă țăranilor el se intitulează : „Eu, Ștefan Voievod“³⁶. Termenul de **voievod** este, în acest caz, nu numai sinonim cu cel de **conducător**, ci îmbracă și alte conotații izvorâte din tradiția voievodală autohtonă, românească, din aspirațiile pentru menținerea unei administrații românești pe Valea Rodnei, scutită de ingerințele a caparatoare ale Magistratului bistrițean, precum și din ecurile transmise peste timp de numele și personalitatea lui Ștefan cel Mare în părțile nord-estice ale Transilvaniei.³⁷

În timpul răscoalei lui Horea, Carl von Heydendorff, locotenent primar al Regimentului de graniță din

Năsăud reține cuvintele unui țăran grănicer : „Dumnezeu să ajute săracilor că mult ne-au căznit ungerii și pe noi“³⁸. Printr-o exprimare lacunară grănicerul năsăudean (și desigur mulți alții ca el) face distincția între marea masă a **răsculaților** sau a **săracilor**, care în virtutea dreptului natural, au permisiunea să se răscoale și de aceea trebuie ajutați de divinitatea invocată, și adversarii lor **nobilii**, sinonim în mentalitatea țărăneasă — la fel ca și-n alte părți ale Transilvaniei — cu **ungurii**³⁹. Maniera de exprimare este aproape asemănătoare cu cea întâlnită în 1759, când în disputele cu Magistratul bistrițean, un țăran din Vărarea declara în fața unei comisii de anchetă : „ce-și închipuie Magistratul. Valahii încă au minte, nu numai domnii“⁴⁰. Sunt sesizabile, în ambele texte, **contrastele** prin care se face distincția între **românii** sau **valahii** pe de o parte și **ungurii și sașii** pe de altă parte. De asemenea, în aceleași cuvinte simple, dar de profundă semnificație, sunt precizate reperatele prin care se stabilește ierarhizarea socială între **săraci** sau oameni de rând, pe de o parte, și **privilegiații** sau **domnii** pe de altă parte. La fel ca și-n cazul altor comunități românești aflate în apropierea celor săsești,⁴¹ românii din districtul năsăudean realizează, atât înainte cât și după militarizare, diferențierile politice, etnice, conomice și sociale stabilite arbitrar între ei și așa numitele **națiuni privilegiate**. În textele timpului, sașii bistrițeni sunt numiți, de cele mai multe ori, „orășeni“ sau cei care locuiesc pe **fundus regius**. Țăranii din districtul năsăudean și de pe Valea Rodnei, sunt, în virtutea actului emis de Matei Corvinul la 3 iunie 1475, **oameni liberi**, în timp ce țăranii aflați pe domeniile nobiliare limitrofe sunt considerați **iobagi**⁴². Inferioritatea economică și socială este desemnată, de cel mai multe ori, cu termenul de

săraci. În însemnările de pe cărți, în secolul al XVIII-lea, întâlnim precizarea : „Această sfântă carte de învățătură a sfinții biserici (a) Bistriței cumpărată de săraci(i) (subl. ns.) poporenii . . .“⁴³. Conștientizarea existenței mai multor niveluri sociale : seniorial, orașenesc, țărănesc și, mai ales, a apartenenței la o anumită **clasă** sau **stare socială**⁴⁴ dovedește indubitabil dezvoltarea progresivă a unui nou fel de a simți, de a gândi și de a vorbi al locuitorilor din zona Bistriței și a Năsăudului în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Dacă adăugăm la aceasta evoluția treptată a socialului spre național și apariția în textele și memoriile politice unor noțiuni aparținând limbajului politic modern, atunci vom înțelege de ce la finele veacului al XVIII-lea românii năsăudeeni vor fi foarte activi și se vor implica firesc în mișcarea Supplexului.

Termenul de **națiune** apare mai întâi în accepțiunea sa medievală, după modelul pe care românii îl au în imediata lor apropiere la sașii bistrițeni care făceau parte din **Unio trium nationum**. În opoziție cu această stare de lucru, năzuind spre egalitatea cu sașii bistrițeni, în memoriul din martie 1759 se vorbește de : „**alți oameni nobili valahi din nația noastră**“ care trebuiau să se bucure de „**vechile noastre privilegii asemeni liberi și privilegiați** ca și locuitorii sași bistrițeni“ (subl. ns.)⁴⁵. Aluzia, chiar dacă este indirectă, este clară la actele medievale — înțelegerea restrictivă de la Căpâlna din septembrie 1437 și documentul din 3 iunie 1475 emis de Matei Corvinul — prin care, atât sașilor, la 1437, cât și românilor de pe Valea Rodnei, la 1475, li se conferea statutul de **oameni liberi și privilegiați**. Este vorba, bineînțeles, de conștientizarea unei alte solidarități, cea **etnică**, care își are obârșia încă în secolele VII-IX, dar care se manifestă deschis odată cu trecerea de la **națiu-**

nea medievală la cea modernă.⁴⁶

În documentele bisericești emise de protopopiatul și vicariatul Rodnei, pentru a desemna și individualiza comunitatea umană de pe teritoriul districtului grăniceresc năsăudean se folosește limbajul : „pravoslavnicul norod“, „să învețe preoții pre norod“, „învățătura norodului“, „să vestiți la tot norodul“. Prin aceasta se exprima dorința, în virtutea vechii tradiții religioase, de solidaritate etnică dar și ecleziastică sau religioasă pentru ca „să nu se vatăme în vreun chip legea noastră“⁴⁷. Totodată, termenul de **norod** reliefează o situație pan-românească, deoarece în limbajul social-politic din toate cele trei țări române el rămâne bine fixat, până în mijlocul secolului al XIX-lea, când treptat va fi înlocuit cu termenul modern de **popor**⁴⁸.

Alături de termenul de **norod** prin care erau desemnați românii din perimetrul bistrițeano-năsăudean, în izvoarele timpului, întâlnim și noțiunea de **obște**. Este adevărat însă că prin uzitarea acestui cuvânt se dorea surprinderea ideii de armonie socială : „pacea cea de obște“⁴⁹, ori : „sau ridicat niște oameni neodihniți și turburători ai binelui fericirii de obște a căror învățătură și taină se împotrivesc creștinătății și liniștii de obște . . .“ (subl. n.s.)⁵⁰.

Cuvântul **neam** apare în două înțelesuri. Atât pentru a se face distincția de populațiile de altă etnie : „să nu fie admiși acolo (în districtul năsăudean — n.n.) meseriași armeni ori de alt **neam** . . .“ (subl. ns)⁵¹ sau pentru a desemna ideea de generație : „Și această neștiință rămâne din **neam în neam**“ (subl. ns)⁵².

La sfârșitul secolului al XVIII-lea în memoriile politice semnate de Ioan Para și ofițerii Regimentului de graniță întâlnim prin limbaj nu numai o deschidere spre social, ci și o întregire vădită în mișcarea națională

a românilor transilvăneni. Conceptul de **națiune** ne apare acum într-o viziune nouă, modernă surprinzând deplina solidaritate a românilor pentru reușita în acțiunile politice. Revendicările sunt formulate în numele **înregii națiuni române din marele Principat al Transilvaniei**, iar grănicerii sunt numiți **starea militară a națiunii române**.⁵³ Cuvântul **națiune** este însoțit de altele ca : **dreptate, fericire, libertate, congres național**⁵⁴ specifice epocii luminilor și atmosferei incendiare din Europa de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

În limbajul cotidian conceptul de libertate apare însă mai întâi în forma sa tradițională de **slobozenie** : „Nimenea să nu îndrăznească de a nu avea la mână **slobozenie** (subl. ns.) în scris de la Excelența sa vlădica...” sau „Încă neavând scrisoare de **slobozenie** (subl. ns.) de la dregătorie...⁵⁵ La sfârșitul secolului al XVIII-lea deși cuvântul apare și sub forma cunoscută epocii moderne el este totuși sporadic întâlnit în documente și se impune treptat numai spre mijlocul secolului al XIX-lea, când în forma cunoscută astăzi, **libertate**, conceptul triumfă în întreg lexicul românesc⁵⁶. Astfel în timpul revoluției pașoptiste întâlnim în zona de graniță năsăudeană următoarea exprimare : „În anul 1848 când lumina **libertății** începu să-și împrăștie razele peste lumea întunecată — scrie sergentul Simion Domide — a sosit și pentru mine timpul să pășesc în lume ca bărbat... am părăsit institutul militar din Năsăud și am intrat ca soldat într-un timp când lumea era în cea mai mare fierbere. Acești monștri vicleni ale căror comploturi, la căderea lui Napoleon sugeau întreaga Europă și amărau viața poporului mai mult decât cruzimile celui mai crâncen război, s-au prăbușit și atunci au ocupat locul

meteorii libertății“ (subl. ns.)⁵⁷.

Tot acum în textele timpului se vorbește insistent de educația și dreptul pentru folosirea limbii române în activitățile publice din districtul năsăudean. Sub influența evenimentelor de la Blaj grănicerii năsăudeeni vor organiza două adunări, una în 10 iulie și alta în 13-14 septembrie 1848. În postulatele formulate cu aceste prilejuri se preciza : „grănicerii să-și poată conserva **naționalitatea, religia și limba**“, „orice petiție scrisă în **limba română** să fie primită de autorități“ ; „în interesul serviciului să fie primiți în regiment numai acei ofițeri și funcționari streini care posedă **limba românească**“ (subl. ns.)⁵⁸. Preocuparea pentru **limba românească**, nu este întâmplătoare deoarece în condițiile afirmării mișcării naționale, **limba** nu mai este un simplu mijloc de comunicare umană. Începând cu mijlocul secolului al XVIII-lea, dar mai ales în prima jumătate a secolului al XIX-lea, **limba română** are tot mai mult pentru românii din toate provinciile românești, o **valoare națională, emblematică** în și prin care se individualiza, se definea tot mai clar, tot mai precis națiunea română⁵⁹. Ne aflăm la apogeul unui îndelungat proces istoric specific, în această perioadă, nu numai poporului român⁶⁰, ci și altora din aria central sud-est europeană⁶¹. Astfel putem să înțelegem de ce și după desființarea Regimentului II de graniță, odată cu organizarea **Districtului autonom român al Năsăudului**, românii din acest teritoriu acționau pentru introducerea limbii române ca limbă oficială în district : „Nici să treacă cuiva prin minte că aici poartă să introducă o altă limbă decât cea românească în district, pentru că noi grănicerii știm a fi cu toții una, nici încap între noi caste, ca cele din comitate...“⁶².

Recensământul nostru lexical este desigur incomplet. În primul rând datorită imposibilității depistării și analizei tuturor textelor de pe teritoriul districtului grăniceresc nă-săudean. În al doilea rând în orice cercetare de acest gen istoric este nevoie să apeleze la **surse indirecte**, care pot neglija și „ascunde“ realitatea și viața autentică, comportamentul mental și lexical al oamenilor ce au aparținut unor societăți trecute. În al treilea rând segmentul temporal (de peste un secol) pe care l-am stabilit spre analiză nu ne-a permis o aprofundare a tematicii în discuție, o mai largă argumentație a pro-

blematicii expuse. Am ales această cale cu gândul de-a avea o privire de ansamblu asupra lexicului uzitat de locuitorii din nord-estul Transilvaniei într-o perioadă complexă de trecere de la medieval la modern. Cercetarea noastră, credem însă, că a pus în lumină o comunitate socială activă, pe deplin conștientă de statutul său, de rolul și importanța sa în peisajul socio-politic transilvănean și mai ales de aspirațiile și dorințele sale, comunitate care și prin limbaj se plasează — într-o vreme de puternică mobilitate socială, economică și politică — pe traiectul dialogului dintre tradiția și inovația istorică.

N O T E

1. Jean Glénisson, *L'historiographie française contemporaine: tendance et réalisations*, în vol.: *La recherche historique en France de 1940 à 1965*, Paris, 1965, p. XI-XXIV; Lucian Boia, *Historens des Annales*, în „Analele Universității București — Istorie“, 30, 1981, p. 49-62; Idem, *Istoria mentalităților (cu privire specială asupra școlii de la „Annales“)*, în „Revista de istorie“, nr. 5, 1980, p. 937-952.

2. Jacques Le Goff, *Istoria politică mai poate fi coloana vertebrală a istoriei?* în volumul semnat de același autor: *Imaginarul medieval*, București, Ed. Meridiane, 1991, p. 438-459.

3. Marc Bloch, *Apologie pour l'histoire*, Paris, 1974, p. 34.

4. Fernand Braudel, *Écrits sur l'histoire*, Paris, 1969, p. 112.

5. Jean Glénisson, *op. cit.*, p. XI-XLI; o excelentă analiză a istoriografiei franceze în legătură cu problematica vocabularului istoric la: Pavel Cornea, *Cuvântul „popor“ în epoca pașoptistă: sinonimii*,

polisemii și conotații. *Între semantica istorică și semiotica mentalului colectiv*, în volumul aceluiași autor: *Regula jocului*, București, Ed. Eminescu, 1980, p. 208-218.

6. George Duby, *Histoire des mentalités*, în *L'histoire et ses méthodes*, Paris, 1961, p. 953.

7. *Ibidem*, p. 949-952.

8. Lucian Boia, *L'historiographie roumaine et l'école des „Annales“*. *Quelques interferences*, în „Analele Universității București“, Istorie 28, 1979, p. 31-40; Pompiliu Teodor, Gheorghe I. Brătianu și spiritul „Analelor“. *Analogii, sincronisme și convergențe*, în vol. *Confluente istoriografice românești și europene. 90 de ani de la nașterea istoricului Gheorghe I. Brătianu*, Iași, 1988, p. 25-46; Mircea Suci, *Nicolae Iorgu și istoria mentalităților*, în „Studii și materiale de Istorie Medie“. XI, 1992, p. 144-150.

9. Mircea Suci, *op. cit.*, p. 149, Paul Cornea, *op. cit.*, p. 208-243; Elena Toma, *Mentalité et langage*, în „Revue des étu-

des sud-est européens", nr. 4, 1980, p. 647-664; N.A. Ursu, **Formarea terminologiei științifice românești**, București, Ed. științifică, 1962; Pompiliu Teodor, **Interferențe iluministe europene**, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1984, p. 221-228.

10. Klaus Bochmann, **Der politisch-soziale Wortschatz des Rumänischen von 1821 bis 1850**, Berlin, Akademie-Verlag, 1979; Idem, **Der Wortschatz der rumänischen Aufklärung im europäischen Kontext**, în „Cahiers roumains d'études littéraires”, nr. 2, 1979, p. 19-28; Idem, **Dezvoltarea vocabularului social-politic român între 1840-1850**, în vol. „Actele celui de al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică”, I, București, 1980, p. 869-873.

11. Nicolae Bocșan, **Conceptele de societate în literatura iluministă românească din Banat**, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, Cluj-Napoca, 23, p. 209-224, Idem, **Contribuții la istoria iluminismului românesc**, Timișoara, Ed. Facla, 1984, p. 288-297; Ioan Aurel Pop, **Considerații istorice asupra vocabularului politic din veacul al XVIII-lea în „Șcheii Brașovului”**, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, Cluj-Napoca, 23, 1980, p. 225-235.

12. Klaus Bochmann, **Dezvoltarea vocabularului...**, p. 869; Semnificativ în aceeași ordine de idei sunt opiniile lui Alexis de Tocqueville despre revoluția și democrația americană care au influențat nemijlocit limba engleză. În cartea sa **De la démocratie en Amérique** (II, Paris, Gallimard, 1961) el își întitulează semnificativ capitolul al XVI-lea: **Comment la démocratie américaine a modifié la langue anglaise**.

13. Paul Cornea, **Probleme ale epocii luminilor în sud-estul Europei (Difuzarea „orizontală” și „verticală” a modelelor culturale)**, în volumul aceluiași autor: **Aproapele și departele**, București, Ed. Cartea Românească, 1990, p. 25-54.

14. Ioan Bianu, Nerva Hodoș, **Biblio-**

grafia românească veche 1508-1830, II, București, 1910, p. 406.

15. Petru Maior, **Istoria pentru începutul românilor în Dacia**, vol. II, Ediție Florea Fugariu, Prefață și note Manole Neagoe, București, Ed. Albatros, 1971, p. 76.

16. Adrian Marino, **Iluministi români și problema „cultivării limbii”**, în „Limba română”, 5, 1964, p. 467-480 și 6, 1964, p. 571-586; Ladislau Gyémánt, **Mișcarea națională a românilor din Transilvania 1790-1848**, București, Ed. științifică și enciclopedică, 1986, p. 183-186; N. Bocșan, **Contribuții...**, p. 288-297.

17. Virgil Șotropa și Nicolae Drăganu, **Istoria școalelor năsădene**, Năsăud, 1913; Virgil Șotropa, **„Contribuții la istoria școalelor năsădene**, în „Arhiva Someșană”, nr. 11, 1929, p. 1-25. (Atât pentru seria veche cât și pentru cea nouă a revistei „Arhiva Someșană” în continuare A.S.); Valeriu Șotropa, **Districtul grăniceresc năsăudean**, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1975, p. 191-196; Ioan Pop, **Situația învățămîntului pe teritoriul regimentului II românesc de graniță în preajma revoluției de la 1848-1849**, în A.S., 3, 1975, p. 52-78.

18. Grigore Găzdac, **Ecouri ale iluminismului în Țara Năsăudului**, în A.S., 2, 1974, p. 256-257.

19. Avram Andea — Susana Andea, **Date despre cartea românească veche în județele Cluj și Bistrița-Năsăud**, în „Acta Musei Napocensis”, 19, 1982, p. 695-708; Idem, **Câteva date despre răspândirea operei lui Samu'il Micu și Petru Maior în Transilvania**, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Historia, XXVIII, 1983, p. 32-45; Lazăr Ureche, **Cazanul lui Varlaam în județul Bistrița-Năsăud**, „Marisia” (Tg. Mureș), XV-XXII, 1985-1992, p. 353-375; Idem, **Cartea românească veche în județul Bistrița-Năsăud (sec. al XVII-lea, Catalog**, în „File de Istorie”, (Bistrița), VI, 1987, p. 91-127.

20. Informații transmise de profesorul Lazăr Ureche din Bistrița, cărui a fi mulțumim și pe această cale.

21. Cornelia Bodea, **Lupta românilor pentru unitate națională 1834-1849**, București, Ed. Academiei, 1967, p. 254.
22. *Ibidem*, cf. Valeriu Șotropa, *op. cit.*, p. 196.
23. Klaus Boehmann, **Der politisch-soziale Wortschatz...**, p. 162-165.
24. N.A. Ursu, *op. cit.*, 30-53; Radu Telceanu, **Terminologie oierească la Maieru**, în A.S., 3, 1975, p. 226-272; Viorel Vasies, **Câteva observații asupra terminologiei păstorești din ținutul Năsăudului (văile Măgăra și Sălăuța)**, în A.S., 4, 1977, p. 284-305.
25. Ioan Pop, **Calendarul muncilor gospodărești la grănicerii năsăudeni**, în „File de istorie”, 4, 1976, p. 315-320.
26. **Avuția națională**, București, Ed. Academiei, 1984, p. 72.
27. I. Pop, *op. cit.*, p. 317.
28. *Ibidem*, p. 315.
29. **Proces verbal din 2-4 aprilie 1840 al comisiei economice a regimentului grăniceresc**, în A.S., 12, 1930, p. 161-162.
30. Virgil Șotropa, **Revolta districtului năsăudean**, în A.S., 23, 1938, p. 359.
31. Vasile Bichigean, **Un capitol din lupta românilor someșeni cu sașii din Bistrița**, în A.S., 6, 1926, p. 39.
32. Onisiu Filipoiu, **Contribuții documentare la istoricul comunei Sanț**, în A.S., 2, 1974, p. 174.
33. A.S., 7, 1927, p. 20-21.
34. Nicolae Drăgan, **Toponomie și istorie**, Cluj, 1928, p. 61-67; p. 120-121; p. 143-145; pentru terminologia specifică obștii sătești vezi: P.P. Panaitescu, **Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orânduirea feudală**, București, 1964.
35. G. Duby, *op. cit.*, p. 949-952.
36. Virgil Șotropa, **Revolta...**, p. 342.
37. Ștefan Pascu, **Făurirea statului național unitar român**, vol. I, București, Ed. Academiei, 1983, p. 65.
38. D. Prodan, **Răscoala lui Horea**, vol. II, București, Ed. științifică și enciclopedică, 1979, p. 218.
39. Analizând sensul național al răscoalei lui Horea, D. Prodan surprinde lexicul țărănesc „în care atât de des iobagi și români de o parte, nobili și unguri de altă parte se confundă”: „Acum ați gătat-o și voi ungurilor, vi se iau moșiile și ni se dau nouă, iar peste 15 zile căpătăm arme și atunci vă tăiem pe toți ungurii”. Sau: „După Sânmihai căpătăm arme și apoi... tăiem capetele ungurilor ca napii”. Același reputat autor ne prezintă opinia românilor din Comitatul Albei care afirmă: „țara nu este a ungurilor, ci a românilor, așa ungurii și domniile lor de pământ trebuie dați afară îndată ce (românii) vor fi cu armele în mîini”. (peste tot subl. ns.) Vezi pe larg: D. Prodan, **Supplex Libellus Valachorum, Din istoria formării națiunii române**, București, Ed. științifică și enciclopedică, 1984, p. 252-253.
40. Virgil Șotropa, **Revolta...**, p. 362.
41. I.A. Pop, **Considerații istorice...**, p. 227.
42. G. Găzdac, *op. cit.*, p. 192-200, cf. Ioan Lumperdean, **Considerații asupra mișcărilor sociale în zona Bistriței și Năsăudului în secolul al XVIII-lea**, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Historia, XXX, 1985, p. 19-29.
43. Lazăr Ureche, **Cartea românească veche...**, p. 127.
44. Fl. Constantin, **Aspecte ale mentalului colectiv sătesc în societatea medievală românească**, în „Studii și Materiale de Istorie Medievală”, VII, 1974, p. 79. O excelentă analiză a problematicii la I.A. Pop, **Solidarității etnice în evul mediu — Secolele XIII-XIV**, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie” Cluj, 29, 1988-1989, p. 67-69.
45. Virgil Șotropa, **Revolta...**, p. 360.
46. I.A. Pop, **Solidarități etnice...**, p. 73.
47. Iuliu Marțian, **Documente bisericesti**, în A.S., 7, 1927, p. 42.
48. Paul Cornea, **Cuvântul popor în epoca pașoptistă...**, p. 218-226.
49. Iuliu Marțian, *op. cit.*, p. 40.
50. Gr. Găzdac, *op. cit.*, p. 171.

51. Virgil Șotropa, **Iniințarea graniței militare năsăudene**, în A.S., 24, 1938, p. 43.

52. I. Marțian, **op. cit.**, p. 56.

53. D. Prodan, **Supplex...**, p. 44-58, Ladislau Gyemánt și K.G. Gündisch, **Din antecedentele și ecourile mișcării Supplexului în regiunea de graniță năsăudeană**, în „File de istorie”, 4, 1976, p. 256-274; Ioan Lumperdean, **Raportul dintre petițiile lui Ioan Para și Supplex Libellus Valachorum** în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Historia, fasc. 1, 1979, p. 20-26.

54. Ioan Lumperdean, **Raportul ...**, p. 24. **Petițiile semnate de Ioan Para și ofițerii regimentelor de graniță la: Biblioteca Academiei Rómâne. Filiala Cluj-Napoca. Secția manuscrise românești. Mss. 472, a-b.** Ele au fost publicate parțial de Z. Pădișanu, **Luptele politice ale românilor ardeleni 1790-1792**, București, p. 79-114.

55. Iuliu Marțian, **op. cit.**, p. 46-56.

56. Klaus Bochmann, **Dezvoltarea vocabularului...**, p. 872-873.

57. **Ziarul sergentului Simion Domide**, în A.S., 19, 1936, p. 54.

58. Virgil Șotropa, **Pagini memorabile din 1848**, în A.S. 3, 1925, p. 9-14.

59. Klaus Bochmann, **Die Wortschatz der rumänischen...**, p. 25-26.

60. A. Marino, **op. cit.**, passim; cf. Aurel Nicolescu, **Școala ardeleană și limba română**, București, Ed. științifică, 1971.

61. Valentin Traikov, **Curențe ideologice și programe din mișcările de eliberare națională din Balcani până în anul 1878**, Traducere prof. univ. dr. Constantin N. Velichi, București, Ed. științifică și enciclopedică, 1986, p. 24-27 Istvan Szathmári, **Le conscience linguistique en Hongrie à l'époque de lumières**, în vol. **Les lumières en Hongrie, en Europe centrale et en Europe orientale**, Budapest, 1984, p. 401-409.

62. **Declarație** în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 50, din 12 aprilie 1865.

Some aspects regarding the social, economic and political vocabulary in the frontier region of Năsăud

Summary

The social-economic, political, and national relations, as well as those ones regarding the conscience which were to forecast a new spirit in the Romanian area too, were closely to the Romanian language transformation process, and to that of the lexical enriching.

Speaking about Bistrița and Năsăud regions we have to note that the Romanian population there were inured to the terminology of Vienna Court, Transylvanian Government, and Bistrița Magistrature deeds even before the Military Frontier setting up.

The lexical census found out an active social community there entirely aware of its status, of its role and importance in the Transylvanian social-political area, and specially of its own endaviurs and desires.